

Memo Raad

Aan: Gemeenteraad
Van: College van B&W
PFH: Burgemeester Bolding
Datum: 7 maart 2023
Onderwerp: Eindrapport onderzoek naar onteigening Joods onroerend goed gedurende en kort na de Tweede Wereldoorlog
Zaaknummer: Z.HHL.071448

Geachte leden van de raad,

Bijgaand treft u ter kennisgeving aan het onderzoeksrapport naar het handelen van de gemeenten Oldambt, Veendam, Midden-Groningen, Westerkwartier en Het Hogeland ten aanzien van Joods onroerend goed tussen circa 1940 – 1955. Graag informeer ik u middels deze raadsmemo op de grote lijnen binnen het onderzoek en wat de resultaten zijn voor Het Hogeland.

Aanleiding van het onderzoek

Naar aanleiding van het openbaar worden van de zogenaamde *Verkaufsbücher* in 2020 is er door het televisieprogramma *Pointer* onderzoek gedaan naar het handelen van gemeenten naar de verwerving van Joods onroerend goed tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog. Uit deze publicatie blijkt dat in de gemeente Het Hogeland mogelijk Joodse onroerende goederen zijn onteigend: 21 registraties.

In navolging van de gemeente Groningen hebben een aantal Ommelandse gemeenten de handen ineengeslagen om ook onderzoek naar het handelen hiervan uit te voeren. De samenwerking is het eerste grote plattelandsonderzoek in Nederland. Eerdere afgeronde onderzoeken kwamen uit (grote) steden als Rotterdam, Den Haag, Amsterdam en Utrecht.

Halverwege 2021 heeft het college besloten om in te stemmen met het voorstel om samen met de gemeenten Oldambt, Veendam, Westerkwartier en – in een later stadium – Midden-Groningen een onderzoek uit te voeren naar het handelen van de gemeenten tijdens en na de Tweede Wereldoorlog rond verkrijging van Joods onroerend erfgoed.

Uitvoering van het onderzoek

In september 2021 is begonnen met de uitvoering van het onderzoek. Dit onderzoek werd geleid door hoofdonderzoeker Richard Paping van de Rijksuniversiteit Groningen. Het team bestond uit Jeroen Benders, Daniël Broersema en Owen Duijvendak, allen onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij werden ondersteund door de – deels – vrijwilligers Koos Gräper, Albert Buursema en Mireille Oosterlaar. De onafhankelijkheid en objectiviteit van het onderzoek werd gewaarborgd door een begeleidingscommissie. De leden van de begeleidingscommissie gaven commentaar en terugkoppeling op de geboekte resultaten en het eindrapport. De begeleidingscommissie bestond uit: Maarten Duijvendak (emiritus

hoogleraar Rijksuniversiteit Groningen), Hinke Piersma (hoofdonderzoeker NIOD) en Henk Pijlman (Eerste Kamerlid en voormalig voorzitter CvB Hanzehogeschool Groningen).

Aanvankelijk was het de bedoeling dat het onderzoek ongeveer één jaar zou duren. Door restricties bij archiefbezoeken vanwege Covid-19 en ziekte van de hoofdonderzoeker heeft dit proces enige vertraging opgelopen. In december 2022 was de eerste versie van het eindrapport opgeleverd en besproken door de afgevaardigden van de gemeenten, het onderzoeksteam en de begeleidingscommissie.

Het resultaat van Het Hogeland

Het rapport geeft een vrijwel volledig beeld van hoe de voormalige gemeenten, die nu Het Hogeland zijn, hebben gehandeld bij de aankoop van Joods onroerend goed gedurende en kort na de Tweede Wereldoorlog. Na intensief archiefonderzoek zijn er 10 casussen in Het Hogeland naar voren gekomen, die zijn uitgewerkt in het onderzoek:

- Anti-Joodse maatregelen: casus gemeente Winsum;
- Afhandeling beheer verkocht Joods bezit: casus Garson e.a. te Winsum;
- Afhandeling beheer onverkocht Joods bezit: casus gezin Bamberg-Manassen te Uithuizen;
- Het gezin Gans-Oudgenoeg, Uithuizen;
- Het land van Markus Knorringa, Uithuizen;
- De Joodse begraafplaats, Uithuizen;
- De synagoge en Joodse begraafplaats, Winsum;
- Aankoop van land van Simon van Hessen, Leens;
- De synagoge en Joodse begraafplaats, Leens;
- Appendix H: de verwerving door de gemeente Winsum van een monumentaal pand van de familie De Ranitz, Winsum.

De eerste drie casussen zijn een uiteenzetting van de algemene situatie in die tijd. Hiermee wordt de historische context geschetst aan de hand van voorbeelden uit alle deelnemende gemeenten, zoals bijvoorbeeld anti-Joodse maatregelen.

De andere zeven casussen hebben betrekking tot het handelen van de voormalige gemeenten in Het Hogeland bij de verwerving van Joodse onroerende goederen. Dit zijn twee casussen in Leens, twee in Winsum en drie in Uithuizen. Bij drie van deze zeven casussen hebben de voormalige gemeenten onroerende goederen verworven van Joodse eigenaren. Volgens archiefonderzoek is er destijds via de formele weg gehandeld.

Vervolgonderzoek wordt niet noodzakelijk geacht. Alle informatie uit de archieven is geraadpleegd door de onderzoekers. Het is daarom onwaarschijnlijk dat een vervolgonderzoek nieuwe informatie oplevert.

Het onderzoeksrapport naar het handelen van de gemeenten Oldambt, Veendam, Midden-Groningen, Westerkwartier en Het Hogeland ten aanzien van Joods onroerend goed circa 1940-1955 met als titel *'Vermoord en bestolen: Joden, hun overlevingskansen en hun onroerende eigendommen in en na de Tweede Wereldoorlog op het Groninger platteland: Oldambt, Veendam, Midden-Groningen, Westerkwartier en Het Hogeland'* is voor iedereen nu vrij te raadplegen.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Het college van B&W,

H.J. Bolding
burgemeester

P.P.M. van Vilsteren
secretaris

Bijlagen:

- Het onderzoeksrapport: *Vermoord en bestolen: Joden, hun overlevingskansen en hun onroerende eigendommen in en na de Tweede Wereldoorlog op het Groninger platteland: Oldambt, Veendam, Midden-Groningen, Westerkwartier en Het Hogeland*'.